

Przyczyny podejmowania działań prośrodowiskowych przez małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce

Wstęp

Raport poniższy prezentuje wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska w ramach programu „Czysty Biznes”. Badania przeprowadzono we wrześniu/październiku 2004 na próbie 117 głównie małych i średnich przedsiębiorstw.

Badania zrealizowano techniką wywiadu kwestionariuszowego prowadzonego przez ankieterów w siedzibach firm w oparciu o kwestionariusz załączony na końcu tego tomu.

W niniejszym streszczeniu obszerniej zostały zaprezentowane zagadnienia łączące się z tematem konferencji pt. „**OCHRONA ŚRODOWISKA NARZĘDZIEM BUDOWANIA MARKI FIRM, OBSZARÓW I REGIONÓW**” Przywołano także dla porównania wyniki badań przeprowadzonych w 2002 roku wśród małych (1-49 pracowników) firm przez NUTEK – Szwedzką Agencję Rozwoju Przedsiębiorstw.

Cele badań

Podobnie jak w poprzednich edycjach badania, zasadniczym celem przeprowadzonego sondażu, było udzielenie odpowiedzi na pytanie czy i w jakim stopniu przedstawiciele małych i średnich przedsiębiorstw zainteresowani są wprowadzaniem w swoich firmach działań proekologicznych. W szczególności badania miały przynieść odpowiedź w następujących kwestiach szczegółowych:

- jaka jest świadomość ekologiczna kadry kierowniczej MŚP? Z jakich zagrożeń środowiskowych zdają sobie sprawę kierownicy przedsiębiorstw, czy uświadamiają sobie zagrożenia stwarzane przez ich własne firmy.
- czy wśród kadry kierowniczej MŚP obecna jest świadomość możliwości połączenia działań proekologicznych z interesem finansowym ich przedsiębiorstw?
- jaki jest obecny poziom zarządzania środowiskiem w MŚP? Czy działania prośrodowiskowe są oparte o sformalizowane schematy zarządzania?
- czy i jakiego rodzaju działania prośrodowiskowe są podejmowane przez MŚP?
- czy i jakiego rodzaju działania prośrodowiskowe są planowane w najbliższym czasie przez MŚP?
- jakie czynniki wywierają wpływ motywujący na decyzje MŚP o wdrażaniu działań proekologicznych?
- jakie są główne przeszkody w podejmowaniu działań proekologicznych przez MŚP?

- jakiego rodzaju pomocy potrzebują MŚP w zakresie zarządzania środowiskiem?

Dodatkowo celem badania było uzyskanie informacji o postawach i opiniach przedstawicieli MŚP w wybranych kwestiach dotyczących integracji z Unią Europejską.

Raport

Wyniki aktualnej edycji badania są prezentowane w raporcie na tle wyników lat ubiegłych (dane w tabelach na szarym tle). Dokonując ewentualnych porównań wyników w poszczególnych latach należy pamiętać, że różnice rzędu kilku punktów procentowych nie są istotne statystycznie przy próbie tej wielkości i mogą być przypadkowe.

Charakterystyka podmiotów gospodarczych objętych badaniami

Wielkość firmy

Okolo 64% przedsiębiorstw objętych badaniem to firmy małe do 50 osób zatrudnienia, 24% to firmy średnie zatrudniające 50 do 249 osób oraz ok.12% firmy duże zatrudniające 250 i więcej osób.

Obroty

Poniżej tabela ukazuje obroty osiągnięte przez firmy objęte sondażem w roku finansowym 2003.

Tabela 1 – Obroty

P46	2004	
	Liczba	%
0 - 500 000 zł	18	17,5%
500 001 - 1 000 000 zł	20	19,4%
1 000 001 - 2 000 000 zł	12	11,7%
2 000 001 - 4 000 000 zł	5	4,9%
4 000 001 - 7 000 000 zł	10	9,7%
7 000 001 - 14 000 000 zł	12	11,7%
14 000 001 - 20 000 000 zł	2	1,9%
20 000 001 - 27 860 000 zł	9	8,7%
27 860 001 - 50 000 000 zł	0	0,0%
50 000 001 - 100 000 000 zł	7	6,8%
100 000 001 i więcej zł	8	7,8%
Razem	103	100,0%

Zasięg działania

Okolo 63% firm objętych badaniem to podmioty działające wyłącznie na rynku krajowym, okolo 37% deklaruje zasięg działania europejski lub światowy.

Branża

Poniżej zamieszczamy zestawienie liczebności firm według przedmiotu działalności. Deklaracje respondentów pogrupowano według systemu Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD).

Tabela 2 – Kod EKD

P42	2004	
	Liczba	%
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	1	0,9%
Działalność produkcyjna	48	41,0%
Zaopatrywanie w gaz, wodę i energię elektryczną	1	0,9%
Budownictwo	6	5,1%
Handel, naprawy	15	12,8%
Hotele i Restauracje	9	7,7%
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	4	3,4%
Obsługa nieruchomości, wynajem, prowadzenie interesów	5	4,3%
Administracja publiczna i obrona narodowa, opieka socjalna	4	3,4%
Edukacja	0	0,0%
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	2	1,7%
Inna działalność usługowa, komunalna, socjalna, indywid.	13	11,1%
Nie wiem, odmowa odpowiedzi	9	7,7%
Razem	117	100,0%

Świadomość ekologiczna przedstawicieli przedsiębiorstw

Świadomość zagrożeń i ocena wpływu firmy na środowisko

- Podobnie jak w latach ubiegłych za najbardziej degradujące środowisko respondenci uważają: zaśmiecanie – dzikie wysypiska (3,16), duży ruch uliczny / drogowy (3,14), zanieczyszczenie powietrza przez dymy z pieców i kotłowni (2,85) oraz zanieczyszczenie powietrza przez emisje z zakładów przemysłowych (2,63). Podane wartości odnoszą się do średnich na skali od 0 do 5, gdzie 0 – wpływ minimalny lub jego brak, 5 – wpływ maksymalnie silny. Średnia powyżej 2,50 oznacza, że respondent dostrzega wpływ danego czynnika.
- Hierarchia czynników zagrażających środowisku jest trwała i nie ulega istotnym zmianom w kolejnych latach objętych badaniem.
- Analogicznie jak w roku ubiegłym około $\frac{3}{4}$ przedstawicieli badanych podmiotów uważa, że ich firmy wywierają mały lub bardzo mały wpływ na środowisko naturalne.
- Znaczne zużycie energii oraz powstawanie odpadów wymagających składowania jest najczęściej wskazywanym zagrożeniem dla środowiska, jakie dostrzegają respondenci (kolejno 51% i 47%). Także w latach ubiegłych najczęściej wskazywano na te dwa czynniki.

Świadomość działań korzystnych zarówno dla środowiska jak i dla firmy

- Około 64% przedstawicieli przedsiębiorstw dostrzega możliwość podjęcia działań korzystnych zarówno dla środowiska jak i ich firmy. Odsetek ten pozostaje na poziomie nie zmienionym do roku ubiegłego.
- Podobnie jak w roku ubiegłym zakup nowych lub modernizacja posiadanych urządzeń i technologii stanowią najczęściej wskazywane przez respondentów rozwiązanie proekologiczne (ok. 69%). Daje się zauważyć wzrost liczby przedsiębiorstw wskazujących na ten rodzaj działań jako korzystnych zarówno dla firmy jak i środowiska. Pozostałe z wymienionych działań to: modernizacja / budowa urządzeń do składowania odpadów (11%), oszczędność zużycia energii, wody, remont infrastruktury / budynków oraz budowa lub modernizacja oczyszczalni (po 9,7%).
- Niemal powszechnie wskazywanym warunkiem wprowadzenia korzystnych dla firmy i środowiska rozwiązań jest posiadanie odpowiednich środków finansowych (ok.90%). Na czynnik ten wskazywano także w latach poprzednich. Warto zwrócić uwagę, że w obecnej edycji badania około 10% rozmówców wskazuje na świadomość ekologiczną kierownictwa, jako na czynnik warunkujący wprowadzenie rozwiązań prośrodowiskowych,. W latach ubiegłych nie wskazywano na ten typ uwarunkowań.

Działania proekologiczne a funkcjonowanie firmy

Zarządzanie środowiskiem w firmach

- Certyfikat ISO 14001 posiada około 13% przedsiębiorstw objętych badaniem, co stanowi wzrost w stosunku do roku ubiegłego. Odsetek firm nie posiadających certyfikatu ISO 14001 i nie zamierzających go wprowadzić pozostaje na niezmienionym poziomie ok. 43%.

Tabela 3 – Posiadanie certyfikatu ISO 14001

P45	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
	%	%	%	%	%	Liczba	%
Już posiada	–	1,9%	5,3%	12,6%	8,8%	14	13,0%
Podjęła starania o otrzymanie	6,0%	7,7%	6,1%	2,1%	4,9%	7	6,5%
Zamierza podjąć starania	41,7%	40,4%	42,1%	35,8%	40,2%	40	37,0%
Nie planuje otrzymania certyfikatu	52,4%	50,0%	46,5%	49,5%	46,1%	47	43,5%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	108	100,0%

- Podobnie jak w latach ubiegłych wydatki na ochronę środowiska lokują się najczęściej w przedziale od 1% do 3% kosztów (ok.52%). Daje się zauważyć spadek liczby przedsiębiorstw, których wydatki na ochronę środowiska wynoszą od 0% do 0,5%, wzrasta natomiast liczba przedsiębiorstw wydających od 1% do 3%.

- Prowadzenie stałego monitoringu wydatków na energię, wodę i usuwanie odpadów deklaruje około 75% przedstawicieli przedsiębiorstw. Odsetek ten utrzymuje się na poziomie zbliżonym do lat ubiegłych.
- Około 25% firm deklaruje posiadanie dokumentu precyzującego działania firmy wobec środowiska. Najczęściej posiadanym dokumentem są: „Polityka Środowiskowa” – 32%, Certyfikat ISO 14001 – 24% oraz „System HACCP” i „Wewnętrzne rozporządzenie – po 12%.

Presja na rzecz wprowadzenia działań proekologicznych

- Około 76% respondentów mniej lub bardziej pozytywnie ocenia stosunki zarówno z Inspektorami Ochrony Środowiska jak i Inspektorami BHP. Daje się zauważyć niewielki wzrost opinii skrajnych zarówno zdecydowanie zadowolonych jak i niezadowolonych ze stosunków z Inspektorami.
- Podobnie jak w roku ubiegłym, sugestie i naciski na wprowadzenie zmian ekologicznych deklaruje ok.50% respondentów.
- Podobnie jak w latach ubiegłych główne źródła nacisków to: Inspektorzy Ochrony Środowiska (ok. 55%), Inspektorzy BHP (ok.48%), organizacje ekologiczne (ok. 43%). Daje się zauważyć pewien wzrost deklaracji odnośnie nacisku ze strony Inspektorów BHP.

Tabela 4 – Źródła sugestii i nacisków na wprowadzenie działań proekologicznych

P8	2000	2001	2002	2003	2004	
	% resp.	% resp.	% resp.	% resp.	Liczba	% resp.
Inspektorzy Ochrony Środowiska	62,1%	53,5%	48,9%	60,8%	32	55,2%
Inspektorzy BHP	51,7%	32,6%	35,6%	35,3%	28	48,3%
Organizacje ekologiczne	37,9%	34,9%	40,0%	39,2%	25	43,0%
Pracownicy firmy / związki zawodowe	24,1%	18,6%	15,6%	31,4%	22	37,9%
Mieszkańcy okolicy	27,6%	20,9%	15,6%	29,4%	17	29,3%
Klienci / partnerzy handlowi	10,3%	23,3%	13,3%	23,5%	13	22,4%
Władze lokalne	10,3%	25,6%	22,2%	13,7%	10	17,2%
Doradcy / konsultanci	17,2%	18,6%	6,7%	7,8%	8	13,8%
Inne osoby lub organizacje	20,7%	7,0%	–		1	1,7%

Wciąż wpływ klientów oraz wymagań partnerów handlowych na podejmowanie działań proekologicznych w firmach nie jest postrzegany przez kierownictwo firm jako znaczący, choć wskazania na ten czynnik w stosunku do 2000 roku się podwoiły. Może to świadczyć o powolnym lecz jednak postępującym wzroście świadomości ekologicznej klientów.

- Najczęściej respondenci wskazywali na brak wpływu zaostreżenia przepisów ochrony środowiska na działalność firmy (ok. 44%), co oznacza wzrost tego typu opinii w stosunku do roku ubiegłego
- Około 58% firm nie dostrzega żadnego związku pomiędzy przystąpieniem do UE, a kwestiami ochrony środowiska w firmie. Odsetek ten znacząco wzrósł w stosunku do

opinii wyrażanej w roku ubiegłym, to jest przed przystąpieniem Polski do UE. Zmniejszeniu uległ też odsetek firm obawiających się pogorszenia sytuacji w związku z wejściem do UE.

- Największe zagrożenie przedstawiciele MŚP upatrują w: ewentualnym zaostrzeniu ogólnych przepisów prawnych (ok.18%) lub przepisów ochrony środowiska (ok.15%). Jednocześnie ok. 32% nie dostrzega żadnych zagrożeń ze strony kwestii związanych z ochroną środowiska.
- Podobnie jak w latach ubiegłych największy odsetek MŚP objętych badaniem upatruje szanse rozwoju firmy w wprowadzeniu nowych maszyn, urządzeń, technologii (ok. 35%).

Działania proekologiczne podjęte przez firmy

Rodzaje podjętych działań proekologicznych

- Wśród MSP objętych badaniem 70% deklaruje podjęcie jakiś działań proekologicznych w ostatnim roku. Jest to odsetek analogiczny do poziomu z roku ubiegłego.
- Przedsiębiorstwa objęte badaniem podejmowały działania proekologiczne najczęściej w dziedzinach: poprawy estetyki otoczenia (ok. 64%), zmniejszenie zużycia energii (ok. 56%), ograniczenia ilości odpadów wymagających składowania (ok. 51%) oraz zmniejszenia zużycia wody (51%). Różnice w stosunku do roku ubiegłego wynikają raczej ze struktury branżowej przedsiębiorstw w próbie, nie zaś ze zmiany świadomości w tym zakresie.

Motywacje i ocena skutków podjętych działań proekologicznych

- Główne motywacje podjęcia działań proekologicznych to: chęć obniżenia kosztów (4,45), poprawa wizerunku firmy (4,24), możliwość poprawienia pozycji rynkowej (3,84). Podane wartości odnoszą się do średnich na skali od 0 do 5, gdzie 0 – wpływ minimalny lub jego brak, 5 – wpływ maksymalnie silny. Hierarchia motywacji nie uległa znaczącym zmianom w stosunku do roku ubiegłego, pewnemu pogłębieniu uległa natomiast siła wpływu najczęściej wskazywanych czynników.

Tabela 5 – Motywacje podjęcia działań proekologicznych

P18	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	N	Średnia ocen
Chęć obniżenia kosztów	2,90	4,19	3,76	3,63	3,54	N=67	4,45
Poprawa wizerunku firmy	3,49	3,72	3,86	3,93	3,80	N=70	4,24
Możliwość poprawienia pozycji rynkowej	3,19	4,03	3,01	2,63	2,92	N=56	3,84
Konieczność modernizacji technologii	2,84	3,54	3,01	2,53	2,93	N=56	3,79
Chęć poprawy stanu środowiska w okolicy (bez motywacji ekonomicznych)	3,24	4,00	3,67	3,03	2,97	N=57	3,74

P18	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	Średnia ocen	N	Średnia ocen
Wzgląd na pracowników (poprawa BHP)	3,23	3,76	2,89	2,89	2,83	N=53	3,74
Przymus prawny wynikający z obowiązujących przepisów	2,58	2,86	1,80	1,70	2,20	N=57	3,35
Nacisk lub wymogi stawiane przez klientów lub kontrahentów	1,52	2,61	1,79	0,99	1	N=33	2,58
Nacisk ze strony mieszkańców okolicy	1,22	1,29	,98	0,33	0,89	N=30	1,47
Nacisk ze strony władz lokalnych	1,22	1,90	1,10	0,34	0,47	N=29	1,03
Nacisk lub wymogi stawiane przez banki lub firmy ubezpieczeniowe	,63	1,56	,48	0,23	0,32	N=29	1,03

Dla porównania: w szwedzkich badaniach małe firmy, pytane o powody podejmowania działań proekologicznych, wymogi konsumentów (34%) postawiły na drugim miejscu po świadomości kierownictwa (40%) na równi z chęcią obniżenia kosztów.

Ocena konsekwencji finansowych i pozafinansowych podjętych działań proekologicznych

- Jako mniej lub bardziej korzystne podjęte działania proekologiczne uznało ok.90% przedstawicieli MŚP, których firmy podjęły takie działania. Jest to odsetek porównywalny z deklaracjami z lat poprzednich.
- W zdecydowanej liczbie przypadków wprowadzone działania proekologiczne przyniosły firmą zyski finansowe lub pozafinansowe.

Planowane działania proekologiczne

- Odsetek przedsiębiorstw planujących wdrożenie jakiś działań proekologicznych pozostaje na poziomie porównywalnym do roku ubiegłego i wynosi ok.66%.
- Hierarchia planowanych działań proekologicznych pozostaje nie zmieniona w stosunku do lat ubiegłych i obejmuje: poprawę estetyki otoczenia (ok.53%), zmniejszenie zużycia energii (ok.52%) oraz ograniczenie ilości odpadów wymagających składowania (ok.42%).
- Struktura oceny skutków działań planowanych przez MŚP pozostaje niezmienną w stosunku do lat ubiegłych. Przedsiębiorstwa spodziewają się, że w efekcie działania te przyniosą: poprawę wizerunku firmy (ok. 77%), obniżenie kosztów (ok.75%) oraz poprawę stanu środowiska w okolicy (ok. 62%).

Powody nie planowania działań proekologicznych

- Struktura motywacji nie podejmowania działań proekologicznych pozostaje niezmienną, respondenci najczęściej wskazują na brak niekorzystnego oddziaływania na środowisko (ok.28%) oraz brak środków finansowych na inwestycje prośrodowiskowe (ok. 28%).

- Świadomość przeszkód dla działań proekologicznych pozostaje wśród przedstawicieli MŚP niezmienna w stosunku do roku ubiegłego. Nadal za główną przeszkodę upatrywany jest brak środków finansowych (ok. 76%), niska świadomość ekologiczna (ok. 21%) oraz brak właściwej wiedzy, informacji, doradztwa (ok. 14%).

Potrzeby firm w zakresie informacji i doradztwa

- Około połowy firm objętych badaniem wykorzystuje kwestie związane z ochroną środowiska we własnych działaniach marketingowych i promocyjnych. Odsetek ten pozostaje na poziomie zbliżonym do roku ubiegłego.
- Na przestrzeni ostatnich trzech lat daje się zauważyć pewien wzrost liczby MŚP deklarujących korzystanie w swej działalności z pomocy specjalistów ochrony środowiska (ok. 72%).
- Najczęściej wskazywane formy doradztwa ekologicznego to: osobista wizyta doradcy w firmie (ok. 69%), seminarium lub konferencja w tej samej miejscowości (ok. 48%) oraz kontakt z organizacjami przedsiębiorców (ok. 44%).

Fundusze pomocowe

Opinie o funduszach pomocowych

- Korzystanie ze środków pomocowych PHARE deklaruje 14% respondentów, co stanowi odsetek analogiczny do roku ubiegłego.
- Niemal wszystkie przedsiębiorstwa, które już korzystały ze środków pomocowych, deklarują chęć dalszego z nich korzystania (89%).
- Podobnie jak w latach ubiegłych za najpoważniejsze bariery korzystania ze środków pomocowych uważane są: zbyt skomplikowane, zbiurokratyzowane procedury (ok. 47%), brak informacji o dostępności środków pomocowych (ok. 27%) oraz brak środków własnych na inwestycje (ok. 26%).
- Poziom uczestnictwa w projektach w ramach PHARE, ISPA, SAPARD pozostaje niezmienny i wynosi ok. 10%.
- Nie uległy zmianie bariery uczestniczenia w przetargach jakie dostrzegają przedstawiciele MŚP. Są to: słabość finansowa przedsiębiorstwa (ok. 42%), zbyt duże wymagania dotyczące dokumentacji przetargowej (ok. 15%) oraz brak właściwej informacji o przetargu (ok. 15%).
- Odsetek przedsiębiorstw, które tworzyły partnerstwa z samorządami wynosi ok. 17% i pozostaje na poziomie zbliżonym do roku ubiegłego.
- W opinii ok. 64% przedstawicieli MŚP po przystąpieniu Polski do UE ilość środków pomocowych ulegnie zwiększeniu. Zmniejszenia spodziewa się ok. 3%, natomiast 27% nie ma zdania w tej sprawie. Wartości te nie różnią się od opinii wyrażonych w roku ubiegłym.
- Ok. 41% respondentów uważa, że po wstąpieniu do UE środki pomocowe będą bardziej dostępne, ok. 3% jest przeciwnego zdania, natomiast ok. 36% nie ma zdania w tej sprawie. Daje się zauważyć pewien spadek opinii odnośnie wzrostu dostępności środków pomocowych po wejściu do UE.
- Wśród dziedzin najczęściej wskazywanych jako wymagających finansowania ze środków pomocowych, podobnie jak w latach ubiegłych, dominują inwestycje służące modernizacji przedsiębiorstwa (ok. 65%). Inne cele były wskazywane znacznie rzadziej: innowacje i transfer technologii (ok. 9%) oraz tworzenie nowych miejsc pracy i inwestycje służące ograniczeniu negatywnego oddziaływania firmy na środowisko (po ok. 6%).
- Daje się zauważyć wzrost zainteresowania korzystaniem z funduszy strukturalnych (ok. 72%) w stosunku do roku ubiegłego (55%).
- Odnotowano wzrost oceny przygotowania firm do korzystania ze środków strukturalnych we wszystkich aspektach poddanych pomiarowi. Około 15% MŚP planujących

dofinansowanie jakiegoś projektu finansowego ze środków strukturalnych ma już pełną dokumentację. Odsetek ten jest nieco wyższy niż w roku ubiegłym. Dla większości (ok. 60%) dofinansowanie inwestycji to na razie jedynie ogólny pomysł.

Na podstawie:

- *Raportu pt. „Świadomość ekologiczna przedstawicieli przedsiębiorstw” opracowanego przez VRG Strategia, Kraków październik 2004r.*
- *Badań „Pure again?” przeprowadzonych przez NUTEK – Szwedzką Agencję Rozwoju Przedsiębiorstw w 2002 roku.*

opracowała Dagmara Pilis, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska